

AUTOREFERAT

Tytuł rozprawy doktorskiej:

Modalność epistemiczna w strategii argumentacyjnej.

Na materiale tekstów reprezentujących współczesny rosyjski dyskurs polityczny

Promotor:

dr hab. Dorota Szumska

Niniejsza dysertacja jest próbą analizy roli, jaką pełnią wykładniki modalności epistemicznej w strategii argumentacyjnej. Celem rozprawy jest analiza wykładników modalności epistemicznej w strategii argumentacyjnej w tekstach reprezentujących współczesny rosyjski dyskurs polityczny. Modalność epistemiczna jako jeden ze sposobów ujęzyczenia stopnia pewności sądu w kontekście realizacji określonej strategii argumentacyjnej nie była dotychczas przedmiotem badań na gruncie tzw. politolingwistyki. Materiałem do badań posłużyły współczesne teksty polityczne rosyjskich przywódców – Władimira W. Putina i Dmitrija A. Miedwiediewa¹, obejmujące lata 2000-2012, czyli dwie kadencje prezydentury W.W. Putina i jedną kadencję na stanowisku premiera oraz kadencję D.A. Miedwiediewa wybranego na urząd Prezydenta Federacji Rosyjskiej. Wybór materiału empirycznego był determinowany, po pierwsze, koniecznością analizy tekstu o charakterze argumentacyjnym, do którego należy tzw. tekst polityczny, po drugie, jego maksymalną reprezentatywnością dla dyskursu politycznego, w tym jego silnym zinstytucjonalizowaniem, co zaważyło na skupieniu się na tekstach wystąpień współczesnych rosyjskich przywódców politycznych.

Praca dzieli się na dwie części: pierwszą, obejmującą rozdziały I-III, o charakterze teoretycznym i drugą, na którą składają się rozdziały IV-V, o charakterze empirycznym.

¹ Transkrypcja wszystkich nazwisk rosyjskich przytoczonych w danej dysertacji została dokonana w oparciu o zasady zawarte w *Wielkim słowniku ortograficznym PWN z zasadami pisowni i interpunkcji*, Warszawa 2008, s. 109-112.

Rozdział I jest wprowadzeniem w aktywnie rozwijającą się subdyscyplinę językoznawstwa, zwaną politolingwistyką, która zajmuje się „badaniem języka politycznego, a zatem języka polityki i języka polityków” [Sojda 2010:95]. Rozdział I prezentuje też zarys historii i stan badań tekstów politycznych. Zostały tu również zdefiniowane kluczowe dla dysertacji terminy – *tekst polityczny* i *dyskurs polityczny*, co ze zrozumiałych względów wiązało się z koniecznością zajęcia stanowiska w toczącej się w lingwistyce dyskusji na temat zakresu pojęciowego terminów *tekst* i *dyskurs*. Do tekstów politycznych kwalifikuje się tu publiczne, oficjalne wypowiedzi polityków, traktując przy tym terminy *tekst* i *wypowiedź* synonimicznie [Wilkoń 2002:9]. Dyskurs polityczny z kolei jest definiowany na podstawie rozważań Janiny Labochy, por.:

„[dyskurs jest] społeczną i kulturową normą regulującą tworzenie tekstów i wypowiedzi, wchodzącą w interakcje z innymi czynnikami aktu komunikacji, dynamiczną i zmienną, ponieważ kształtuje ona wypowiedź i tekst (lepiej: czuwa nad ich kształtem) w celu zapewnienia im powodzenia w procesie komunikacji. Dyskurs jest normą a równocześnie strategią” [Labocha 2008:60-61]

jako norma i strategia przyjęta w działalności politycznej.

Rozdział II jest poświęcony omówieniu stosowanych w rozprawie terminów *argumentacja*, *perswazja* i *manipulacja*, których zakres pojęciowy nie jest jednoznacznie ustalony. W dysertacji została przyjęta definicja perswazji autorstwa Walerego Pisarka, por.:

„(...) [perswazja to] starania o wywarcie bez przymusu, za pomocą przekazów (słownych i pozasłownych) i zawartej w nich argumentacji (racjonalnej i emocjonalnej), stanowiącej wynik selekcji treści i form, wpływu na przekonania, opinie, postawy, nastroje, a co za tym idzie i na zachowania adresata/adresatów tych przekazów” [Pisarek 2003:15].

W konsekwencji termin *argumentacja* jest traktowany jako kluczowe narzędzie wywierania określonego rodzaju wpływu, będące „aktywnością myślową, związaną z uzasadnieniem lub obaleniem tezy, zarzutu, cudzej myśli lub wypowiedzi” [*Sztuka retoryki. Przewodnik encyklopedyczny*, M. Korolko, Warszawa 1998, s. 88]. Należy także podkreślić, iż w rozprawie nie stosuje się terminu *manipulacja*, gdyż, co zauważa Irena Kamińska-Szmaj:

„Przeгляд użyć w różnych tekstach mówionych i pisanych wyrazu *manipulacja* może budzić wątpliwości, czy słowo to powinno być używane jako termin naukowy, ponieważ w strukturę jego znaczenia wpisane jest wartościowanie, czyli automatyczna ocena podważająca postulowaną neutralność terminu” [Kamińska-Szmaj 2004:23-25].

Ponadto zbadanie tego zjawiska wykracza, przynajmniej na razie, poza możliwości aparatu metodologicznego lingwistyki [Mamcarz 1996:18].

Rozdział III dostarcza przeglądu ujęć zagadnienia modalności we współczesnej lingwistyce i sytuuje przedmiot badań, czyli modalność epistemiczną, na tle innych typów modalności. Rozumienie modalności w rozprawie wpisuje się w jej tzw. nowsze ujęcia, gdzie ta kategoria jest postrzegana jako „stosunek wypowiadającego się do treści komunikatu” [Łapa 2003:12]. Modalność epistemiczna jest tu definiowana za Zofią Czapigą jako „sygnalizowanie stopnia przekonania mówiącego o prawdziwości wygłaszanego sądu – od najwyższego do najniższego” [Czapiga 2006:22].

W tym samym rozdziale wprowadza się opartą na pojęciu *gwaranta* i *gwaranta zewnętrznego*² [Tutak 2003:75, Roszko 1993:21] klasyfikację wykładników modalności epistemicznej.

W konsekwencji dokonuje się podziału wspomnianych wyżej wykładników na wskaźniki:

1. sądu posiadającego gwaranta – mówiącego
2. sądu nieposiadającego gwaranta – mówiącego, ale posiadającego gwaranta zewnętrznego
3. sądu posiadającego gwaranta – mówiącego i gwaranta zewnętrznego
4. sądu pozbawionego gwaranta.

Aplikując to kryterium oraz wykorzystując klasyfikacje zaproponowane w pracach Zofii Czapigi i Warwary M. Szwiec [Czapiga 2006, Швец 2007] można dokonać następującego podziału wykładników modalności epistemicznej w języku rosyjskim:

1. wykładniki sądu posiadającego gwaranta – mówiącego:
 - konstrukcje osobowe: *(я) вижу, (я) знаю, (я) убежден, (я) уверен;*
 - leksemy modalne: *безусловно, бесспорно, несомненно, право;*
 - partykuła: *да;*
 - wyrażenie modalne: *без (всякого) сомнения;*

2. wykładniki sądu nieposiadającego gwaranta – mówiącego, ale posiadającego gwaranta zewnętrznego:
 - partykuła: *будто;*

² Gwarantem jest mówiący, nadawca komunikatu, a gwarantem zewnętrznym (wobec nadawcy) może być nadawca pierwotny (pierwszy) lub pewien stan rzeczy [Tutak 2003:80-81, Roszko 1993:21].

3. wykładniki sądu posiadającego gwaranta – mówiącego i gwaranta zewnętrznego:
- leksemy modalne: *действительно, естественно, конечно, натурально, оказывается, правда, (само собой) разумеется;*
 - wyrażenia modalne: *в самом деле, как вполне понятно, как само собой понятно, по сути дела;*
4. wykładniki sądu pozbawionego gwaranta:
- czasownik modalny: *мочь;*
 - konstrukcje osobowe: *(я) думаю, мне думается, мне кажется, (я) полагаю, (я) считаю;*
 - leksemy modalne: *вероятно, видимо, видно, возможно, кажется, может/может быть, наверно/наверное, надо полагать, очевидно, по-видимому, пожалуй, по-моему;*
 - partykuły: *верно, вряд ли, едва ли, неужели, разве, что ли;*
 - predykat konieczności: *должен;*
 - wyrażenia modalne: *по всей вероятности, по моему мнению, скорее всего.*

Kolejne rozdziały, IV i V, tworzą część empiryczną pracy. Materiał faktograficzny został wyekscerpowany z oficjalnych stron internetowych urzędów Prezydenta i Premiera Rosji. Wielkość analizowanej próbki wynosi 800 tekstów.

Wypowiedzi obu rosyjskich przywódców zostały podzielone na teksty, które zakładamy, iż zostały przygotowane przed wygłoszeniem, np. wystąpienia i oświadczenia, oraz na te, które, jak można założyć, były spontaniczne podczas bezpośredniego kontaktu z rozmówcami, np. wywiady i konferencje prasowe, zob. Tabela I. i Tabela II.

Tab. I. Podział na przygotowane i nieprzygotowane wypowiedzi W.W. Putina³.

Gatunki tekstów przygotowanych przed wygłoszeniem	Gatunki tekstów nieprzygotowanych przed wygłoszeniem
wystąpienie	wywiad
słowo wstępne	odpowiedzi na pytania
oświadczenie	konferencja prasowa
odezwa	zebranie
artykuł	spotkanie
posłanie do Zgromadzenia Federalnego	posiedzenie
posłanie budżetowe	rozmowa
wywiad pisemny	słowo końcowe
sprawozdanie	wspólna konferencja prasowa
	konferencja internetowa
	wideokonferencja
	replika
	spotkanie robocze

³ Gatunki są wymienione w malejącej frekwencji.

Tab. II. Podział na przygotowane i nieprzygotowane wypowiedzi D.A. Miedwiediewa.

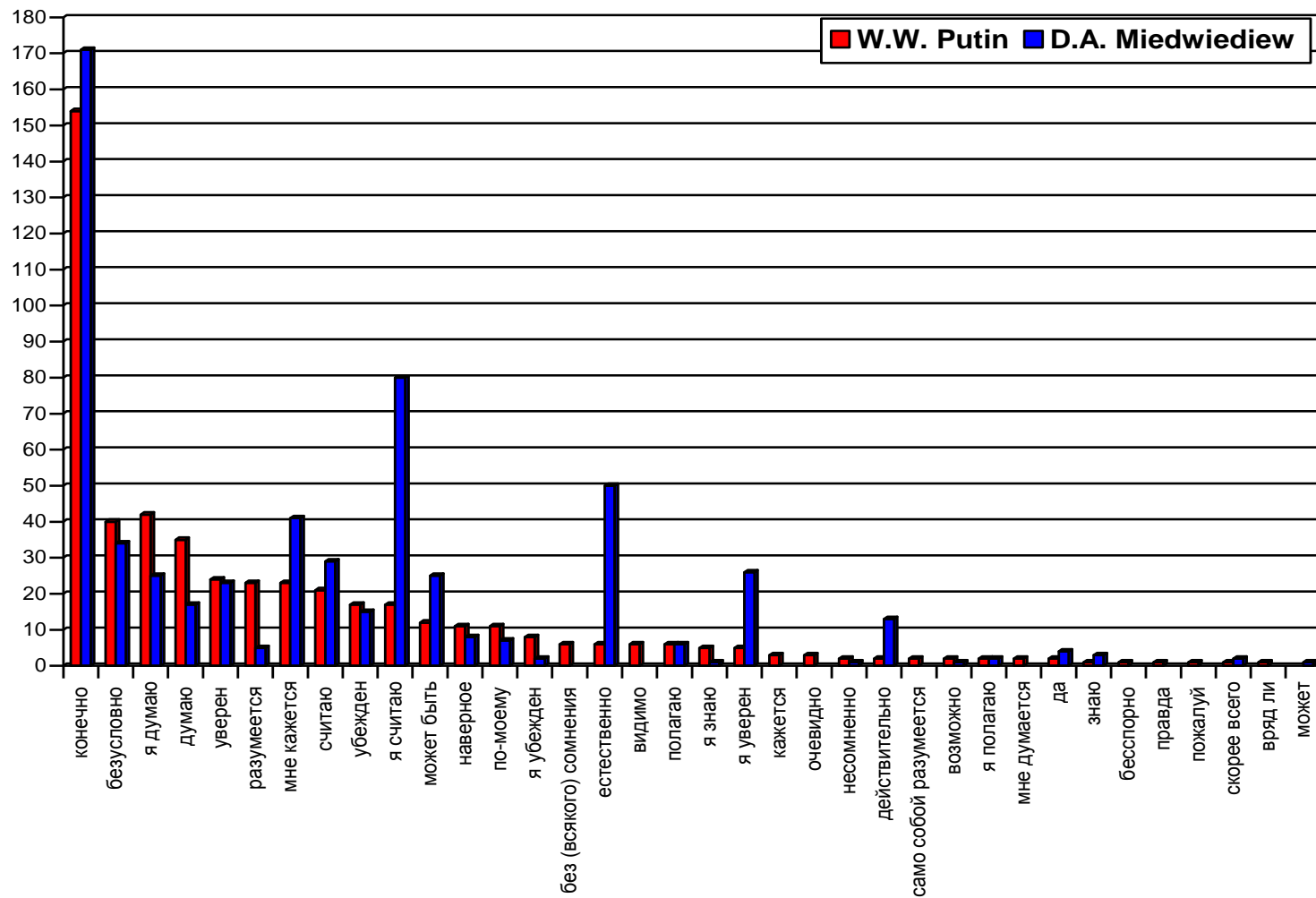
Gatunki tekstów przygotowanych przed wygłoszeniem	Gatunki tekstów nieprzygotowanych przed wygłoszeniem
wystąpienie	spotkanie
słowo wstępne	wywiad
wpis na blogu	spotkanie robocze
oświadczenie	odpowiedzi na pytania
artykuł	konferencja prasowa
posłanie do Zgromadzenia Federalnego	rozmowa
odezwa	wspólna konferencja prasowa
posłanie budżetowe	rozszerzone posiedzenie
wykład	zebranie
	negocjacje
	posiedzenie
	przyjęcie obywateli
	telemost

Wyekscerpowane z tekstów W.W. Putina i D.A. Miedwiediewa wykładniki modalności epistemicznej zostały sklasyfikowane zgodnie z przytoczonym w części teoretycznej rozgraniczeniem opartym na pojęciu gwaranta wraz z uwzględnieniem podziału na wypowiedzi przygotowane i nieprzygotowane. Spośród wykładników wyodrębnione te, które łączą się z wykładnikami subiektywizacji⁴.

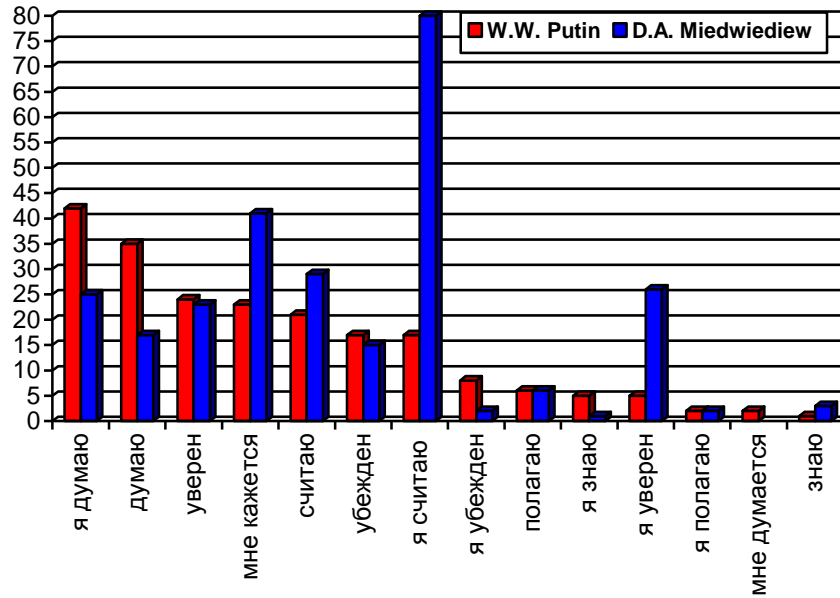
W zakończeniu rozprawy zaprezentowano wnioski wynikające z analizy wykładników modalności epistemicznej zastosowanych w strategii argumentacyjnej przez rosyjskich liderów. Na uwagę zasługuje fakt, iż w toku argumentacji u żadnego z rosyjskich przywódców nie został użyty wykładnik sądu nieposiadającego gwaranta – mówiącego, ale posiadającego gwaranta zewnętrznego (*бывмо*). Porównanie frekwencji wykładników użytych w argumentacji u obu przywódców przedstawiają wykresy od 1 do 3⁵.

⁴ Zjawisko subiektywizacji „wyznacza rolę, jaką pełni obserwator w oglądzie sytuacji” [Langacker 2005:5].

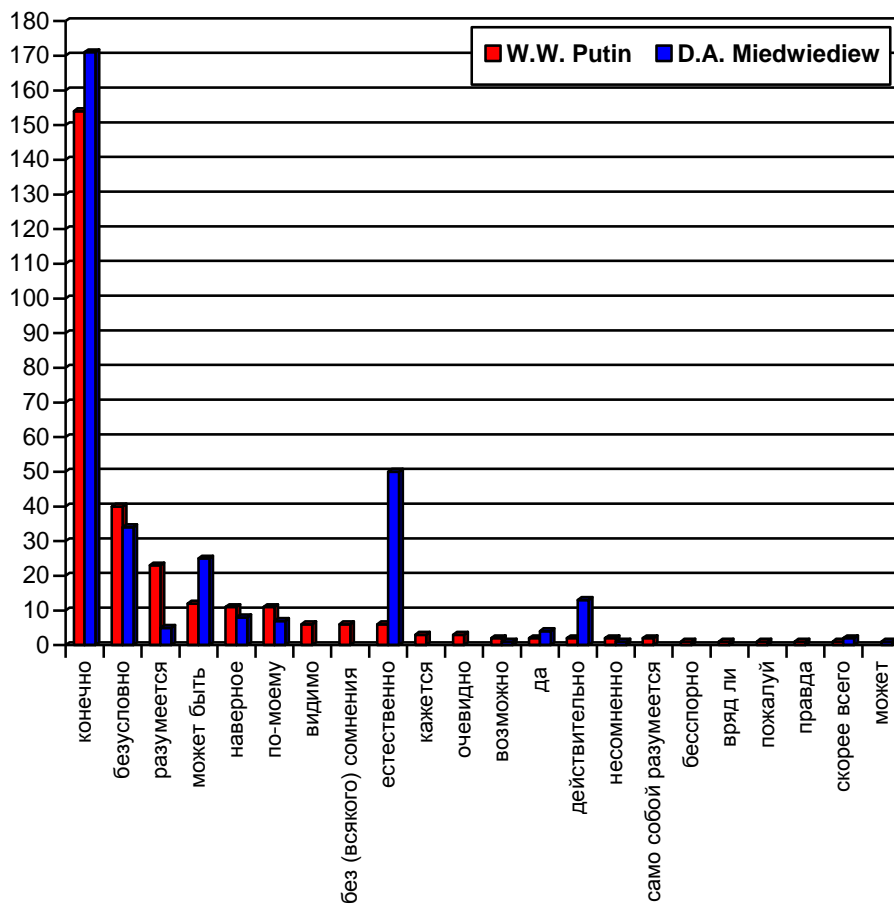
⁵ Rozmiary autoreferatu nie pozwalają na prezentację wszystkich danych statystycznych, które w tekście rozprawy zostały przedstawione na 2 diagramach i 82 wykresach. Wykaz zamieszczonych w rozprawie diagramów i wykresów s. 15 Autoreferatu.

Wykres 1. Wszystkie wykładniki modalności epistemicznej użyte w strategii argumentacyjnej przez W.W. Putina i D.A. Miedwiediewa

Wykres 2. Konstrukcje osobowe użyte w strategii argumentacyjnej przez W.W. Putina i D.A. Medwediewa

Wykres 3. Wykładniki modalności epistemicznej bez konstrukcji osobowych użyte w strategii argumentacyjnej przez W.W. Putina i D.A. Medwediewa

Wśród wykładników wykorzystanych w argumentacji przez W.W. Putina zdecydowanie dominuje wykładnik *конечно*, który należy do wykładników wskazujących na sąd posiadający dwóch gwarantów – mówiącego i zewnętrznego. Po nim uplasowały się wykładniki z pozostałych kategorii – *я думаю*, *безусловно* i *думаю*. Przewaga liczebna wykładnika *конечно* (154 użycia) nad pozostałymi (*я думаю* – 42 użycia, *безусловно* – 40 użycie i *думаю* – 35 użycie) świadczy o tym, iż W.W. Putin najchętniej umacnia swe argumenty, powołując się na gwaranta zewnętrznego. Ten gwarant odsyła do powszechnie stosowanej praktyki społecznej nie tylko w Rosji, ale i innych krajach. Sprawia więc, iż takie argumenty stają się bezsporne, niejako oczywiste, akceptowane przez większość. Trudno bowiem nie zgodzić się z twierdzeniem, iż opozycja polityczna jest potrzebna w dowolnym kraju czy z opinią, iż państwo powinno kierować się przede wszystkim swoimi interesami w sferze energetyki, por.:

- „**Конечно**, политическая оппозиция очень нужна для любой страны, всегда очень востребована. И мы всегда будем поддерживать эту политическую оппозицию” [6 июля 2006 года, Москва, Кремль, Стенограмма интернет-конференции Президента России];
- „Наша политика в сфере энергетики будет понятной, прозрачной, либеральной. Мы не собираемся скатываться к «экономическому эгоизму». Будем и дальше учитывать законные интересы наших партнеров. Но будем при этом, **разумеется**, руководствоваться прежде всего своими национальными интересами. Мы не будем ни под кого подстраиваться. Те, кто хотят работать с нами, пусть подстраиваются под нас, **разумеется**, на рыночных открытых принципах” [11 июля 2008 года, Вступительное слово В.В. Путина на совещании по вопросам развития нефтегазового комплекса].

Wśród argumentów z wykładnikiem *конечно* przeważają, jak w całej kategorii wykładników wskazujących na sąd posiadający gwaranta – mówiącego i gwaranta zewnętrznego, argumenty do upodobań ludzi (łac. *ad populum*), czyli argumenty „obliczone na pozyskanie tłumu, złożonego ze słuchaczy prostych, niezdolnych do śledzenia skomplikowanych, abstrakcyjnych wywodów” [*Sztuka argumentacji. Słownik terminologiczny*, K. Szymanek, Warszawa 2001, s. 59]. Taka argumentacja powołuje się na stereotypy, posługuje się rozumowaniami uproszczonymi, odpowiadającymi formami myślenia tłumu [ibid.], por.:

- „Государство, **конечно**, в долгу перед людьми, которые работают в поте лица. До сих пор не принят Кодекс о труде. В Государственной Думе находятся

несколько вариантов, в том числе правительственный вариант. У него правильная с точки зрения нашего времени основа, но ряд положений еще нужно согласовывать с профсоюзами. Мы знаем, что по этому вопросу очень много дискуссий идет. Важно, чтобы новый Кодекс способствовал развитию экономики и защищал основные права и гарантии работников. И самое главное, чтобы, будучи принятым, он выполнялся” [9 декабря 2000 года, Магнитогорск, Выступление на встрече с работниками Магнитогорского металлургического комбината];

- „[odpowieź na pytanie, jak W. Putin czuje się w fotelu premiera] Главное, **конечно**, не кресло, а обязанности, которые порождает та или иная должность в стране, в государстве. Для меня это не новая работа. Известно, что в 1999 году я уже возглавлял Правительство, да и будучи Президентом страны, постоянно в очень тесном контакте с Правительством работал. Так что эта работа требует, **конечно**, большой отдачи, особенно в современных условиях. Но что делать, это большое счастье, что судьба дает возможность послужить стране и на этом месте” [4 декабря 2008 года, Стенограмма телепрограммы «Разговор с Владимиром Путиным»].

Ważnymi wykładnikami są również *я думаю* i *думаю*, odsyłające do sądów pozbawionych gwaranta. Dominują, podobnie jak cała ta kategoria wykładników, w argumentach do upodobań ludzi. W. Putin przy ich pomocy akcentuje swoje zdanie, zajmowane stanowisko w przywoływanych sprawach. Mówi zwłaszcza o pracy na rzecz ojczyzny, polepszaniu jakości życia, a konstrukcje osobowe w szczególności wskazują na osobę mówiącego, koncentrują uwagę na przytaczanych argumentach, por.:

- „(...) нужно совершенствовать не только судопроизводство, но и судебную культуру в целом, правовую культуру. **Думаю**, что легких решений, как и в других сложных вопросах, здесь нет, но если мы последовательно будем действовать по всем этим указанным мною направлениям [предоставить гражданам возможность воспользоваться услугами адвоката и принимать законы прямого действия], то можно рассчитывать на успех” [24 декабря 2001 года, Стенограмма прямого теле- и радиоэфира «Прямая линия с Президентом России»];

- „**Думаю**, наша общая задача понятна – надо консолидировать достижения, разрозненные сейчас по секторам российской экономики и науки, активнее

инвестировать в экономику знаний и, в конечном счете, трансформировать такое точечное первенство в системную совместную работу” [16 ноября 2004 года, Москва, Колонный зал, Вступительное слово на XIV съезде Российского союза промышленников и предпринимателей].

Wykładnik *безусловно* z kolei należy do wykładników wskazujących na sąd posiadający gwaranta – mówiącego. Nadawca, czyli w tym przypadku W.W. Putin, gwarantuje prawdziwość swoich wypowiedzi. Zapewnia o korzyściach płynących ze współpracy ze środowiskami eksperckimi czy z obiektów wybudowanych na Igrzyska Olimpijskie w Soczi. Wykładnik *безусловно* sprawia, iż przytaczane argumenty nie powinny budzić żadnych wątpliwości. Jest on najliczniej wykorzystywany w argumentach pragmatycznych⁶, jak i pozostałe wykładniki wskazujące na sąd posiadający gwaranta – mówiącego, por.:

- „И будет, **безусловно**, полезно, если вы [члены Общественной палаты] сумеете собрать вокруг себя экспертные сообщества по всей стране, активизируете тем самым и их, и общественную, и профессиональную жизнь в целом” [22 января 2006 года, Москва, Кремль, Выступление на первом пленарном заседании Общественной палаты Российской Федерации];
- „В общей сложности в Сочи сейчас строится более 255 объектов, и большинство из них, **безусловно**, будет использоваться после проведения Игр и еще долгие-долгие годы будет служить людям” [6 мая, 2011, Межрегиональная конференция партии «Единая Россия» на тему «Стратегия социально-экономического развития Юга России до 2020 года. Программа на 2011 – 2012 годы»].

D.A. Miedwiediew także najczęściej używa wykładnika *конечно* (171 użycie), ale jest on w równym stopniu obecny w argumentach do normy⁷, jak i w argumentach do upodobań ludzi, choć w całej kategorii wykładników wskazujących na sąd posiadający gwaranta – mówiącego i gwaranta zewnętrznego przeważają argumenty do normy. Polityk mówi o naturalnej konieczności wzmocnienia rosyjskiej gospodarki czy obronności.

⁶ Argumenty pragmatyczne (*прагматические аргументы*) określa się jako „обоснование положений, которое исходит из идеи пользы как основы приемлемости положения” [Волков 2001:151]. Kluczowym pojęciem w danym typie argumentów jest pojęcie szeroko rozumianej korzyści.

⁷ Argumenty do normy (*аргументы к норме*) to „обоснования положений, обращенные к общественным установлением и сложившейся общественной практике” [Волков 2001:155]. Pod normą Aleksandr A. Wołkow rozumie reguły, stanowiska, sądy, które są przyjęte przez społeczeństwo i pojmowane przez wszystkich jednakowo, np. zapisy prawa, przysłowia, dogmaty wiary, konkretne wypowiedzi osób posiadających autorytet [ibid.].

Odwołuje się też do przestrzegania prawa. Wykładnik *конечно* uwypukla ich bezdyskusyjność, por.:

- „**Конечно**, мы будем стараться укреплять собственную экономику. Мы заинтересованы и в иностранных инвестициях” [26 августа 2008 года, Сочи, Интервью телекомпании «Аль-Джазира»];
- „Нам необходимо шире использовать существующие оперативные возможности для пресечения различных схем, направленных на разворовывание бюджетных средств. Такие схемы существуют, они известны, хотя изобретаются все новые и новые. Поэтому работу в этом направлении необходимо продолжить, жестко пресекая в этом направлении факты коррупции и должностных преступлений. **Конечно**, при этом я хотел бы особо подчеркнуть необходимость действовать в рамках закона и в соответствии с той компетенцией, которая есть у Федеральной службы безопасности, уважая и неукоснительно соблюдая права граждан, включая право собственности и право хозяйствующих субъектов” [28 января 2010 года, Москва, Расширенное заседание коллегии Федеральной службы безопасности].

Drugim bardzo licznym wykładnikiem wykorzystanym w strategii argumentacyjnej w tekstach D.A. Miedwiediewa jest konstrukcja osobowa *я считаю* (80 użyć). Należy do wykładników pozbawionych gwaranta i przeważa, jak kategoria wykładników wskazujących na sąd pozbawiony gwaranta w całości, w argumentach pragmatycznych. Były prezydent Rosji odwołuje się przede wszystkim do korzyści finansowych, por.:

- „**Я считаю**, что этот контакт, эта встреча [с Премьером Брауном] должна быть полноценной и полезной, тем более что у нас превосходные экономические связи, никогда таких не было, огромные инвестиции, колоссальные по объему торговые контакты. И наша задача не политизировать эту сферу, а развивать ее спокойно” [3 июля 2008 года, Записано 1 июля в Москве, Интервью представителям средств массовой информации стран «Группы восьми»];
- „(...) **я считаю**, что для наших стран [Беларуси и России] очень полезно иметь Таможенный союз, и мы должны сами договориться о таможенно-тарифной политике, и уже с согласованной политикой вступать в ВТО [Всемирная торговая организация] именно потому, что это в интересах наших стран” [23 ноября 2009 года, Московская область, Барвиха, Интервью белорусским СМИ].

Ważną grupę wśród wykładników użytych w argumentacji Miedwiediewa stanowią też wykładniki *естественно* (50 użyc), *мне кажется* (41 użycie) i *безусловно* (34 użycia). Leksemy *естественно* i *безусловно* pełnią taką rolę, jak *конечно*. Wykładnik *естественно* jest najliczniej obecny w argumentach do normy, a *безусловно* w argumentach pragmatycznych. Obecny rosyjski premier przedstawia potrzebę kierowania się interesami ojczyzny czy korzyści z aktywniejszego zajęcia się rynkiem wewnętrznym, por.:

- „Россия, **естественно**, руководствуется собственными интересами, но ее интересы совпадают с задачами поддержания режима безопасности для граждан двух этих уже признанных нами образований [Абхазии и Южной Осетии]” [26 августа 2008 года, Сочи, Интервью телекомпании Би-Би-Си];
- „Если бы мы более активно занимались внутренним рынком, развитием внутреннего спроса, это также было бы, **безусловно**, полезно” [4 июня 2009 года, Интервью газете «Коммерсантъ»].

Wykładnik *мне кажется* natomiast wypełnia funkcje podobne do *я считаю*. Jest najczęstszy w argumentach pragmatycznych.

Z zebranych wystąpień wspomnianych polityków wyłania się obraz kompetentnych, odpowiedzialnych, zdecydowanych, ale i słuchających przedstawicieli narodu liderów.

Mimo opisanych podobieństw w użyciu wykładników modalności epistemicznej w strategii argumentacyjnej między W. Putinem i D. Miedwiediewem szczegółowa analiza pozwoliła wydobyć także różnice. Wśród konstrukcji osobowych wyróżnia się znaczna dominacja omówionej konstrukcji *я считаю* u Miedwiediewa (80 użyc). W. Putin użył jej tylko 17 razy. Znaczna dysproporcja w zastosowaniu konstrukcji osobowych jest dostrzegalna również w wypadku *я уверен* i *думаю*. Konstrukcja *я уверен*, wskazująca na sąd posiadający gwaranta – mówiącego, pojawia się 26 razy w argumentacji D. Miedwiediewa (najczęściej w argumentach pragmatycznych i do upodobań ludzi), a tylko 5 razy u W. Putina (najczęściej w argumentach do upodobań ludzi). Wykładnik *думаю* z kolei, wskazujący na sąd pozbawiony gwaranta, został wykorzystany przez byłego prezydenta Rosji 35 razy (najliczniej w argumentach do upodobań ludzi), a przez D. Miedwiediewa – 17 razy (najliczniej w argumentach pragmatycznych).

Spśród pozostałych wykładników modalności epistemicznej w strategii argumentacyjnej rosyjskich przywódców odznacza się też spora dysproporcja w użyciu wykładników wskazujących na sąd posiadający gwaranta – mówiącego i gwaranta zewnętrznego, tj. w użyciu wspomnianego już wykładnika *естественно* (50 użyc u Miedwiediewa i zaledwie 6 u Putina) oraz wykładnika *действительно* (13 użyc przez

Miedwiediewa i 2 przez Putina). Obecny premier Rosji stosuje *действительно* głównie w argumentach do normy i *ad populum*, podczas gdy W. Putin posługuje się wykładnikiem *действительно* w argumencie do zdrowego rozsądku⁸ oraz w argumencie z przykładu⁹.

Dodajmy też, iż W.W. Putin wykorzystuje nieobecne w argumentacji D.A. Miedwiediewa wykładniki: *мне думается, без (всякого) сомнения, бесспорно, видимо, вряд ли, кажется, очевидно, пожалуй, правда, само собой разумеется*. Większość z nich (*мне думается, видимо, вряд ли, кажется, очевидно, пожалуй*) wskazuje na sąd pozbawiony gwaranta. Wykładniki *без (всякого) сомнения* i *бесспорно* wskazują na sąd posiadający gwaranta – mówiącego, a wykładniki *правда* i *само собой разумеется* z kolei wskazują na sąd posiadający dwóch gwarantów: mówiącego i zewnętrznego. D.A. Miedwiediew natomiast jeden raz posługuje się wykładnikiem *может* w argumencie do danych, którego nie używa Putin. Na danej podstawie możemy wnioskować, iż wykładniki modalności epistemicznej w strategii argumentacyjnej W. Putina są bardziej różnorodne niż u D. Miedwiediewa.

Niniejsza rozprawa może stanowić lingwistyczną podstawę do badań w sferze analiz procesów politycznych i społecznych. Pozostaje mieć nadzieję, że obserwacje i wnioski w niej zawarte będą mogły być wykorzystane do dalszych badań dyskursu politycznego i wszystkich dziedzin życia społecznego z nim związanych.

Cytowana literatura

1. Czapiga Z. 2006. *Rosyjskie operatory metatekstowe i ich polskie odpowiedniki*. Rzeszów: Wydawnictwo Uniwersytetu Rzeszowskiego.
2. Kamińska-Szmaj I. 2004. Propaganda, perswazja, manipulacja – próba uporządkowania pojęć, w: *Manipulacja w języku*. Red. P. Krzyżanowski, P. Nowak. Lublin: Wydawnictwo Uniwersytetu Marii Curie-Skłodowskiej, s. 13-27.
3. Labocha J. 2008. *Tekst, wypowiedź, dyskurs w procesie komunikacji językowej*. Kraków: Wydawnictwo Uniwersytetu Jagiellońskiego.
4. Langacker R.W. 2005. *Obserwacje i rozważania na temat zjawiska subiektywizacji*. Tłum. M. Majewska. Kraków: Universitas.

⁸Argumenty do zdrowego rozsądku (*аргументы к здравому смыслу*) „(...) представляют собой обоснования положений, обращенные к представлениям о пользе, правдоподобии, общепринятости или психологической достоверности данных, из которых исходит рассуждение” [Волков 2001:144]. Jądrzem takich argumentów jest mądrość ludowa, odzwierciedlona w przysłowiach, powiedzeniach [ibid.].

⁹Argumenty z przykładu (łac. *ab exemplo*) ukazują na właściwości, które dostarczają przesłanki uzasadniające stawianą tezę [*Sztuka argumentacji. Słownik terminologiczny*, K. Szymanek, Warszawa 2001, s. 46].

5. Łapa R. 2003. *Predykatywne wyrażenia modalne z bezokolicznikiem we współczesnej polskiej prasie*. Poznań: Wydawnictwo „Poznańskie Studia Polonistyczne”.
6. Mamcarz A. 1996. *Metodologia badań nad językiem nakłaniania. Zarys problematyki*, „Poradnik Językowy” 10, s. 14-24.
7. Pisarek W. 2003. Perswazja – jak ją widzą, jak ją piszą, w: *Język perswazji publicznej*. Red. K. Mosiołek-Kłosińska, T. Zgółka. Poznań: Wydawnictwo Poznańskie, s. 9-17.
8. Roszko R. 1993. *Wykładniki modalności imperceptywnej w języku polskim i litewskim*. Warszawa: Sławistyczny Ośrodek Wydawniczy.
9. Sojda S. 2010. Słowacka i polska politolingwistyka, w: *Z warsztatu współczesnego słowacysty. Studia słowacystyczne dedykowane pamięci profesor Marii Honowskiej*. Red. H. Mieczkowska, A. Hudymać, Z. Babik. Kraków: Wydawnictwo Uniwersytetu Jagiellońskiego, s. 95-100.
10. Tutak K. 2003. *Leksykalne nieczasownikowe wykładniki modalności epistemicznej w autobiografiach*. Kraków: Księgarnia Akademicka.
11. Wilkoń A. 2002. *Spójność i struktura tekstu: wstęp do lingwistyki tekstu*. Kraków: Universitas.
12. Волков А.А. 2001. *Курс русской риторики*. Москва: Издательство храма св. муч. Татианы.
13. Швец В.М. 2007. Субъективная (эпистемическая) модальность и ее выражение в детской речи, в: *Семантические категории в детской речи*. Ред. Я.Э. Ахапкина и др., Санкт-Петербург: Нестор-История.

Wykaz zamieszczonych w rozprawie diagramów i wykresów

1. Przygotowane i nieprzygotowane teksty W. Putina w procentach (diagram), s. 138.
2. Przygotowane i nieprzygotowane teksty D. Miedwiediewa w procentach (diagram), s. 139.
3. Podział gatunkowy zebranych wypowiedzi W.W. Putina, s. 133.
4. Podział gatunkowy zebranych wypowiedzi D.A. Miedwiediewa, s. 135.
5. Porównanie gatunków w zebranym materiale empirycznym, s. 136.
6. Wykładniki modalności epistemicznej w wypowiedziach W.W. Putina, s. 140.
7. Wykładniki modalności epistemicznej w przygotowanych wypowiedziach W.W. Putina, s. 142.

8. Wykładniki modalności epistemicznej w nieprzygotowanych wypowiedziach W.W. Putina, s. 143.
9. Wykładniki modalności epistemicznej w przygotowanych i nieprzygotowanych wypowiedziach W.W. Putina, s. 145.
10. Wykładniki wskazujące na sąd posiadający gwaranta – mówiącego, s. 146.
11. Wykładniki wskazujące na sąd posiadający gwaranta – mówiącego w przygotowanych i nieprzygotowanych wypowiedziach W.W. Putina, s. 147.
12. Wykładnik wskazujący na sąd nieposiadający gwaranta – mówiącego, ale posiadający gwaranta zewnętrznego w przygotowanych i nieprzygotowanych wypowiedziach, s. 147.
13. Wykładniki wskazujące na sąd posiadający gwaranta – mówiącego i gwaranta zewnętrznego, s. 148.
14. Wykładniki wskazujące na sąd posiadający gwaranta – mówiącego i gwaranta zewnętrznego w przygotowanych i nieprzygotowanych wypowiedziach, s. 148.
15. Wykładniki wskazujące na sąd pozbawiony gwaranta, s. 149.
16. Wykładniki wskazujące na sąd pozbawiony gwaranta w przygotowanych i nieprzygotowanych wypowiedziach, s. 150.
17. Konstrukcje osobowe w wypowiedziach W.W. Putina, s. 151.
18. Konstrukcje osobowe w przygotowanych i nieprzygotowanych wypowiedziach, s. 152.
19. Wykładniki wskazujące na sąd posiadający gwaranta – mówiącego w argumentacji W.W. Putina, s. 153.
20. Wykładniki wskazujące na sąd posiadający gwaranta – mówiącego w argumentach pragmatycznych, s. 158.
21. Wykładniki wskazujące na sąd posiadający gwaranta – mówiącego w argumentach do upodobań ludzi, s. 163.
22. Wykładniki wskazujące na sąd posiadający gwaranta – mówiącego w argumentach do normy, s. 166.
23. Wykładniki wskazujące na sąd posiadający gwaranta – mówiącego i gwaranta zewnętrznego użyte w strategii argumentacyjnej przez W.W. Putina, s. 174.
24. Wykładniki wskazujące na sąd posiadający gwaranta – mówiącego i gwaranta zewnętrznego w argumentach do upodobań ludzi, s. 177.
25. Wykładniki wskazujące na sąd posiadający gwaranta – mówiącego i gwaranta zewnętrznego w argumentach do normy, s. 179.

26. Wykładniki wskazujące na sąd posiadający gwaranta – mówiącego i gwaranta zewnętrznego w argumentach do danych, s. 181.
27. Wykładniki wskazujące na sąd posiadający gwaranta – mówiącego i gwaranta zewnętrznego w argumentach do zdrowego rozsądku, s. 183.
28. Wykładniki wskazujące na sąd posiadający gwaranta – mówiącego i gwaranta zewnętrznego w argumentach pragmatycznych, s. 185.
29. Wykładniki wskazujące na sąd posiadający gwaranta – mówiącego i gwaranta zewnętrznego w argumentach z przykładu, s. 187.
30. Wykładniki wskazujące na sąd pozbawiony gwaranta użyte w strategii argumentacyjnej przez W.W. Putina, s. 190.
31. Wykładniki wskazujące na sąd pozbawiony gwaranta w argumentach do upodobań ludzi, s. 195.
32. Wykładniki wskazujące na sąd pozbawiony gwaranta w argumentach do danych, s. 197.
33. Wykładniki wskazujące na sąd pozbawiony gwaranta w argumentach do normy, s. 199.
34. Wykładniki wskazujące na sąd pozbawiony gwaranta w argumentach pragmatycznych, s. 201.
35. Wykładniki wskazujące na sąd pozbawiony gwaranta w argumentach do zdrowego rozsądku, s. 203.
36. Wykładniki wskazujące na sąd pozbawiony gwaranta w argumentach z przykładu, s. 205.
37. Wykładniki o różnym natężeniu pewności w strategii argumentacyjnej W.W. Putina, s. 206.
38. Wykładniki o różnym natężeniu pewności w argumentach do upodobań ludzi, s. 208.
39. Wykładniki o różnym natężeniu pewności w argumentach pragmatycznych, s. 210.
40. Wykładniki o różnym natężeniu pewności w argumentach do konsekwencji, s. 211.
41. Wszystkie wykładniki użyte w strategii argumentacyjnej przez W.W. Putina, s. 213.
42. Konstrukcje osobowe użyte w strategii argumentacyjnej przez W.W. Putina, s. 214.
43. Wykładniki modalności epistemicznej bez konstrukcji osobowych użyte w strategii argumentacyjnej przez W.W. Putina, s. 214.
44. Wykładniki modalności epistemicznej w wypowiedziach D.A. Miedwiediewa, s. 217.
45. Wykładniki modalności epistemicznej w przygotowanych wypowiedziach D.A. Miedwiediewa, s. 219.

46. Wykładniki modalności epistemicznej w nieprzygotowanych wypowiedziach D.A. Miedwiediewa, s. 220.
47. Wykładniki modalności epistemicznej w przygotowanych i nieprzygotowanych wypowiedziach D.A. Miedwiediewa, s. 222.
48. Wykładniki wskazujące na sąd posiadający gwaranta – mówiącego, s. 223.
49. Wykładniki wskazujące na sąd posiadający gwaranta – mówiącego w przygotowanych i nieprzygotowanych wypowiedziach D.A. Miedwiediewa, s. 224.
50. Wykładnik wskazujący na sąd nieposiadający gwaranta – mówiącego, ale posiadający gwaranta zewnętrznego w przygotowanych i nieprzygotowanych wypowiedziach D.A. Miedwiediewa, s. 224.
51. Wykładniki wskazujące na sąd posiadający gwaranta – mówiącego i gwaranta zewnętrznego, s. 225.
52. Wykładniki wskazujące na sąd posiadający gwaranta – mówiącego i gwaranta zewnętrznego w przygotowanych i nieprzygotowanych wypowiedziach, s. 225.
53. Wykładniki wskazujące na sąd pozbawiony gwaranta, s. 226.
54. Wykładniki wskazujące na sąd pozbawiony gwaranta w przygotowanych i nieprzygotowanych wypowiedziach, s. 226.
55. Konstrukcje osobowe w wypowiedziach D.A. Miedwiediewa, s. 227.
56. Konstrukcje osobowe w przygotowanych i nieprzygotowanych wypowiedziach, s. 227.
57. Wykładniki wskazujące na sąd posiadający gwaranta – mówiącego użyte w strategii argumentacyjnej przez D.A. Miedwiediewa, s. 228.
58. Wykładniki wskazujące na sąd posiadający gwaranta – mówiącego w argumentach pragmatycznych, s. 232.
59. Wykładniki wskazujące na sąd posiadający gwaranta – mówiącego w argumentach do upodobań ludzi, s. 234.
60. Wykładniki wskazujące na sąd posiadający gwaranta – mówiącego użyte w argumentach do normy, s. 236.
61. Wykładniki wskazujące na sąd posiadający gwaranta – mówiącego użyte w argumentach progresu, s. 237.
62. Wykładniki wskazujące na sąd posiadający gwaranta – mówiącego i gwaranta zewnętrznego użyte w argumentacji przez D.A. Miedwiediewa, s. 239.
63. Wykładniki wskazujące na sąd posiadający gwaranta – mówiącego i gwaranta zewnętrznego w argumentach do normy, s. 241.

64. Wykładniki wskazujące na sąd posiadający gwaranta – mówiącego i gwaranta zewnętrznego w argumentach do upodobań ludzi, s. 243.
65. Wykładniki wskazujące na sąd posiadający gwaranta – mówiącego i gwaranta zewnętrznego w argumentach pragmatycznych, s. 245.
66. Wykładniki wskazujące na sąd posiadający gwaranta – mówiącego i gwaranta zewnętrznego w argumentach progresu, s. 247.
67. Wykładniki wskazujące na sąd posiadający gwaranta – mówiącego i gwaranta zewnętrznego w argumentach do zdrowego rozsądku, s. 249.
68. Wykładniki wskazujące na sąd pozbawiony gwaranta użyte w strategii argumentacyjnej przez D.A. Miedwiediewa, s. 253.
69. Wykładniki wskazujące na sąd pozbawiony gwaranta w argumentach pragmatycznych, s. 256.
70. Wykładniki wskazujące na sąd pozbawiony gwaranta w argumentach do normy, s. 258.
71. Wykładniki wskazujące na sąd pozbawiony gwaranta w argumentach do upodobań ludzi, s. 260.
72. Wykładniki wskazujące na sąd pozbawiony gwaranta w argumentach do danych, s. 262.
73. Wykładniki wskazujące na sąd pozbawiony gwaranta w argumentach progresu, s. 264.
74. Wykładniki wskazujące na sąd pozbawiony gwaranta w argumentach z przykładu, s. 266.
75. Wykładniki o różnym natężeniu pewności użyte w strategii argumentacyjnej przez D.A. Miedwiediewa, s. 269.
76. Wykładniki o różnym natężeniu pewności w argumentach pragmatycznych, s. 272.
77. Wykładniki o różnym natężeniu pewności w argumentach do upodobań ludzi, s. 274.
78. Wykładniki o różnym natężeniu pewności w argumentach do danych, s. 276.
79. Wszystkie wykładniki użyte w strategii argumentacyjnej przez D.A. Miedwiediewa, s. 277.
80. Konstrukcje osobowe użyte w strategii argumentacyjnej przez D.A. Miedwiediewa, s. 278.
81. Wykładniki modalności epistemicznej bez konstrukcji osobowych użyte w strategii argumentacyjnej przez D.A. Miedwiediewa, s. 278.
82. Wszystkie wykładniki użyte w strategii argumentacyjnej przez W.W. Putina i D.A. Miedwiediewa, s. 280.

83. Konstrukcje osobowe użyte w strategii argumentacyjnej przez W.W. Putina i D.A. Miediwediewa, s. 281.
84. Wykładniki modalności epistemicznej bez konstrukcji osobowych użyte w strategii argumentacyjnej przez W.W. Putina i D.A. Miediwediewa, s. 281.